Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 41, Ekim 2019, s. 205-219

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.36901>

Dr. Yeliz OKAY

Sosyoloji/ Türk Dili Edebiyatı, yelizakinokay@gmail.com

MÜZE SOSYOLOJİSİ PERSPEKTİFİNDEN MÜZE – TOPLUM ETKİLEŞİMİ YORUMLARINA GENEL BİR BAKIŞ

Özet

Sayıları giderek artan özel müzeler ve etkinlikleri toplumda farklı bir müze algısına yol açmıştır. Özellikle sanat sosyolojisi bağlamında ele alınan toplum- müze etkileşimi çalışmaları ülkemizde eğitim ve müze ilişkisi ekseninde çalışılsa da müze sosyolojisi henüz Avrupa merkezli çalışılmaktadır. Batı'nın sanat sosyolojisinin merkezinde ele aldığı müzeler etkinlikleri ve toplumla etkileşimleri yönüyle farklılaştıkça toplumsal değişimin de kapsamı ile kesişen çalışmalar çok disiplinli müze sosyolojisi çalışmalarından oluşan literatürü ortaya çıkarmıştır. Müzenin tanımında zamanla ortaya çıkan farklılaşmalar, sosyologların müzeyi etnoloji ve antropoloji bakış açısı dışında etkileşim mekanı olarak çalışmaları müzeyi bağımsız bir alt disiplinin konusuna dönüştürmüştür. Bu çalışmada müzenin sosyoloji perspektifinden görünümü ve müze sosyolojisine farklı yaklaşımların yorumları ve müze sosyolojisinin alt disiplin olarak boyutları ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Müze Sosyolojisi, Sanat Sosyolojisi , Müze, Toplum

AN OVERVIEW OF MUSEUM-SOCIETY INTERACTION INTERPRETATIONS FROM THE PERSPECTIVE OF MUSEUM SOCIOLOGY

Abstract

The increasing number of private museums and their activities led to a different perception of the museum in the society. Although socio-museum interaction studies, especially in the context of art sociology, are studied in the context of the relationship between education and museum in our country, museum sociology is

studied in the Western center. As the museums' activities and interactions with the society differentiated in the center of Western sociology of art differ from the aspect of social change, the studies intersected with the scope of multidisciplinary museum sociology. The differences in the definition of the museum over time, and the work of sociologists as a place of interaction outside the perspective of ethnology and anthropology have turned the museum into an independent sub-discipline. In this study, the view of the museum from the perspective of sociology, interpretations of different approaches to museum sociology and the dimensions of museum sociology as sub-discipline will be discussed.

Keywords: Sociology of Art, Sociology of Art, Museum, Society

GİRİŞ

Müze ile ilgili tanımların ve müze algısının zaman içinde değişimi ile toplumsal yapıda ortaya çıkan modernleşme ve sonraki süreçte küreselleşme odaklı değişimler ve müze anlayışına yansımaları sosyologlar tarafından özellikle Avrupa'da uzun zamandır çalışılmaktadır. Metropollerde modern ve post-modern sanat anlayışının doğasına uygun modern kent müzelerinin kent kimliğine etkisi ya da kentli kimliğinin parçası olarak müzelerin dönüşümü farklı disiplinlerin ortak çalışma alanı haline gelmiştir. Bunun yanında kültürel belleğin kaybolma tehlikesine ile kayıt altına alınması ve sergilenmesi yoluyla aktarılmasını amaçlayan taşra merkezli müze çalışmaları yine özellikle kültür politikaları özelinde projeler biçiminde müstakil çalışma sahasına dönüşmüştür.

Son yıllarda sayıları artan yerel ve metropol merkezli müzeler küresel ile küreyerel arasında farklı temalar bağlamında müze –toplum etkileşimi odaklı olarak farklı disiplinlerin dikkatini çekmeye başlamasıyla klasik müze algısını dönüştüren nitelikteki çalışmalar müze konusunda disiplinler arası literatürü şekillendirmiştir. Genelde turizm ve kültür etkileşimi yönüyle ülkemizde ele alınmaya başlanan müze çalışmalarına bakıldığında etnografya, antropoloji, sanat tarihi ve arkeoloji hatta sanat eğitimi ve kavramsal eğitim mekanı olarak müzeyi konu edinen pedagojik kökenli çalışmaların odağında yer aldığını ifade etmek mümkündür. Bunun dışında özellikle metropolde müzenin değişen yapısı ve duvarların dışına çıkan müze programları sayesinde müze ile etkileşimde bulunan, ziyaretçilerin, izleyicilerin ya da bir diğer bakış açısına göre müşteri olarak tanımlanan kitlenin politik bellekten bağımsız kültürel belleğinin değişimine ve sosyal yapıdaki ileri sosyal değişimlere yol açması yönüyle müze mekanında nasıl etkilendiği henüz derinlemesine ele alınmış değildir. Bunun temel nedenlerinden biri müzenin, toplumsal yapının ve gündelik hayatın bir parçası olmaktan çok tarih disiplininin bilgileri ışığında toplumun kültürel ve tarihsel belleği ile ilişkilendirilmesidir. Bir anlamda müzenin toplumsal bellekteki çağrışımları dinamik toplumsal yapıyı ele alan sosyolojiden çok geçmişin belli kesitlerini belli yönleri ile sergileyen mekanlar olarak diğer disiplinlerin çalışma mekanı biçiminde anlamlandırılmıştır. Fakat müzenin fonksiyonel yapısına ilişkin tanımlar ve toplumla ilişkili çalışmalar özellikle sanat sosyologlarının yaklaşımları ile çok boyutlu nitelik kazandıkça Batı'da çalışılan anlamda müze sosyolojisi çalışmaları için zemin hızla oluşmaya başlamıştır. Değişkenlerin ve toplumsal yapıda müzeye ilişkin mevcut algıların ve kabullerin yanısıra müzelerin sanat danışmanlarının ve müze merkezli projelerin müzeyi toplumsal yaşamın içinde bireyin gündelik yaşantısının parçasına dönüştüren

yaklaşımları müze mekanını kentli için zaman geçirebileceği hatta atölyeler sayesinde kendini gerçekleştirebileceği ortama dönüştürmüştür. Gündelik yaşam içinde sadece izleyici olarak değil müzenin yaşayan, etkileşim olanakları sunan yapısına katılımcı ve katkı sağlayan olarak birey, toplumsal yaşamdaki pratiklerini çeşitlendirme imkanı bulurken müze merkezli ileri sosyal değişimlerin parçası olmuştur. Meselenin bireyin müzeye bakışından farklı olarak bir başka boyutu da müze kavramını fonksiyonel olarak dönüştüren gerek özel gerek resmi nitelikli müze politikalarının müze ziyaretçisini tüketim kültürünün bir parçası olarak görmesinden hareketle müşteriye dönüştüren bakış açısıdır. Müzelerde yer alan modern dizaynli kafeler, sergilerin katalogları başta olmak üzere teşhir edilen ürünlerin kimi zaman fincan üzerinde bir baskıya ya da bir defter kapağına kadar gündelik hayat içinde kullanılabilir bir objeye dönüştürmek yoluyla pazarlandığı satış reyonları, rehberli geziler ve sanat danışmanları ile yapılan etkinlikler ve müzeye giriş ücreti dışında ücret ödenerek ziyaretçilerin katılabileceği tüm etkinlikler müze sosyolojisinin konusu olarak paha biçilemez nitelik taşımaktadır. Bunun dışında okulların müze gezileri ve anaokulundan üniversite müfredatına kadar çeşitli derslerin müzelerde atölyelere dönüşmesi ve hedef kitlenin daha önceki nesillerden farklı olarak müzeye ilişkin izlenimlerinin modern hayatın pratiklerine hakim insanın bakış açısına uygun şekillenmesi sadece pedagojinin değil aynı zamanda hem eğitim hem müze sosyolojisinin ortak meselesidir. Müzenin farklı meslek gruplarından oluşan çalışan profiline ortaya koyduğu projeler ile mekan olarak daha yaşamın içinde sosyalleşme ve sosyal yapıyı değiştirme etkisi yönüyle görünür hale gelmesi ve müze konusunda artan farkındalık ülkemizde de müze mekanını sanat sosyolojisi dışında müze sosyolojisinin araştırma sahasına dönüştürmektedir. Bu anlamda müzenin modern-postmodern sosyoloji perspektifinden nasıl tanımlandığı, algılandığı ve müzeye yüklenen toplumsal anlam bir alt disiplin olarak Batı’da mesafe kaydetmiş olan müze sosyolojisini düşünmeyi ve tartışmayı kaçınılmaz kılmaktadır. Ayrıca toplumsal yapıdaki hangi sosyoekonomik katmanların müze ortamında sosyalleştiğini incelemek değişen müze algısının sebeplerine toplumsal yapının değişimi yönüyle odaklanmak sosyolojik nitelikli pek çok çalışmanın ufkunu açacaktır.

Müze Tanımına Farklı Bakışlar

Müze çalışmalarını yürüten ve müzeyi araştırma sahası kabul eden disiplinlerin değişen tanımları müze ile ilgili bilimsel kabulleri ortaya koyduğu gibi müzenin değişen zamana bağlı olarak ileri sosyal değişimler yaşayan toplumsal yapı ile ilişkisini de somutlaştırmaktadır. Sanat tarihi ve arkeoloji açısından yapılan müze tanımları Grek ve Latin kültürü ile ilişkilidir. Grekçe’de "Mouseion", Latince’de "Museum" sözcükleri ile tasvir edilmiştir. Yunan mitolojisinden esinle ilham perileri olan Mousa’ların evi, sonrada bilimler mabedi anlamında kullanılmıştır(Erhat,1983:208; Arseven, 1994:1487). Mousalar, edebiyat, bilim ve sanata ilgi uyandırmak ve ilham vermekten sorumlu kardeş tanrıçalardır ve şairler, müzisyenler, tarihçiler, dansçılar, astronomlar ve diğerleri için bilgi kaynağı olduklarına inanılıyordu (Latham&Simmons, 2014:19). *Uluslararası Müzeler Organizasyonu* ICOM ise müzeyi şöyle tanımlar: Müze, toplumun ve kalkınmanın hizmetinde ve kâr amacı gütmeyen, topluma/kamuya açık sürekli bir kurumdur ve müze, eğitim amacıyla, insanın ve çevresinin maddî kanıtlarını edinme, koruma, araştırma, iletişim ve sergileme amaçlı bir kurumdur (Ambros&Paine, 2005: 14). *Birleşik Krallık Müzeler Birliği*’ne göre ise müze, kamu yararı için önemli delilleri ve ilgili bilgileri toplayan, belgeleyen, koruyan, sergileyen ve yorumlayan bir kurumdur (Ambros&Paine, 2005:14). *Amerika Müzeler Birliği* de yukarıda yapılan tanımlara benzer bir tanım yapmış ve bu şekilde tanımlanan müzeler arasında botanik bahçeleri, zooloji parkları, akvaryumlar, tarihî topluluklar ve belirtilen gereklilikleri karşılayan tarihî evler ve alanları da

eklemiştir (Ambros&Paine, 2005:15). Amerika Birleşik Devletleri Kütüphane Hizmetleri ve Müze Kurumu ise müzeyi; “Profesyonel bir kadroyu kullanan, maddi nesnelerin sahibi olan veya kullanan ve onları önemseyen, düzenli olarak sergileyen, esasen eğitimsel veya estetik amaçlar için kalıcı olarak düzenlenen bir kamu veya özel kar amacı gütmeyen kuruluş veya kurum” şeklinde toplumsal fayda niteliğinden hareketle tanımlar (Latham&Simmons, 2014:23). Latham&Simmons (2014:19), müzelerin, kamu yararına oluşturulan kurumlar olarak ziyaretçilerinin ilgisini çekmeyi hedefleyen, daha derin anlayışın gelişmesini teşvik eden ve otantik kültürel ve doğal mirasın tadını çıkarmayı ve paylaşmayı amaçlayan toplumsal faydacı anlayışın müze - toplum etkileşiminin hareket noktası olduğunu ifade ederler. Müzelerin, yaygın bilinen işlevleri toplumun ve doğanın somut ve somut olmayan değişme kanıtlarını edinmek, korumak, araştırmak, yorumlamak ve sergilemek olarak tanımlanması eğitim kurumları olarak müzelerin kritik sorgulama ve soruşturma için fiziksel bir forum niteliği kazanmasına yol açmıştır. Bu durum farklı müze tanımlarının müzeye yüklenen işlevleri de çeşitlendirdiğinin bir göstergesidir. Ele alınan tanımların ortak noktası müzelerin, halk için kurulmuş ve temelde kâr amacı gütmemesi beklenen ve çeşitli materyaller sergileyen kuruluşlar oluşudur. Latham ve Simmons, müzenin fonksiyonlarını toplamak, muhafaza etmek, eğitmek, anlamlandırmak, sergilemek, araştırmak ve hizmet etmek olarak sıralarken buna bağlı olarak müze tiplerini ise sanat, sanat merkezi, antropoloji, akvaryum, arboretum, botanik bahçesi, çocuk müzesi, bitki, tarih, tabiat tarihi, bilim merkezi, bilim ve teknoloji, planeteryum, galeri ve hayvanat bahçesi olarak sınıflandırır (Latham&Simmons, 2014: 23).

Gordon Fyfe, müzenin, nesneler için bir koruma kurumu olarak algılanmasının yanında işlevi toplumsal düzeni korumak olan resmi ideolojinin bir parçası biçiminde algılandığına da vurgu yapar (Fyfe, 2006:38). Sosyolojik ve feminist eleştirilerin öncüllerinde, müzelerin, sınıflanmış ve cinsiyetlendirilmiş kültürel hiyerarşilerin organizasyonu için anahtar siteler olduğu ve dolayısıyla sosyal dışlanma yerleri olarak faaliyet gösterdikleri vurgulanmıştır (Bennet, 2018:6). Marstine(2006:36), müzede kadın üretimi ve tarihinin temsilinde sorunlar olduğuna dikkati çeker. Kadın bedeninin erkek bakış açısıyla müzede sömürgeleştiğini ve mekan olarak müzenin cinsiyetçi bir yer olduğunu ifade eder. Onur (2014:66), feministlerin 19.yüzyıl itibarı ile müzelerin kadın algısını değiştirmek için etkin olduklarını ancak cinsiyetçi kalıpyargıları yıkmakta çok da başarılı olamadıklarını ifade eder.

Müzeler, sosyal olarak ilgili bilgi birikimlerini koruyan ve ayrıca bu birikimleri topluma ileten sosyal kurumlar olarak tanımlanmaktadır. Donald Preziosi'nin iddia ettiği gibi, müzeler kültürel alanımızın baskın bir özelliğidir. Geçmişle ve kendimizle ilgili en temel varsayımlarımızı çerçevelemektedirler(Preziosi, 1996: s.97). Kurumsal, yetkili bir sesle konuşan tarafsız alanlar olmayan müzeler, öznel seçimler yapan bireylerle ilgilidir(Marstine, 2006: s.2). Halbwachs ise müzenin geçmişini, “ortak hafızanın” ve “tarihsel hafızanın” temsili ile ilgili iki temel kavramın ekseninde ele almıştır (Halbwachs, 1992). Halbwachs'ın müze perspektifi kültürel bellek amnezisi çalışmalarında öncül niteliktedir.

Foucault (1994:178), müzeyi, diğer tüm yerlerin dışında kalan yerlerin ve zamanların “temsil edildiği, itiraz edildiği ve tersine çevrildiği” bir yer olarak heterotopik bir alan biçiminde tanımlar. Gordon Fyfe, müze tanımlarında toplumun sıkça yer almasına rağmen uzunca bir süre gerektiği şekilde Sosyoloji biliminin bir alt disiplini için odak mekan olarak nitelenmediğini belirtir(Fyfe,2006:33). Fyfe'e(2006:33), zamanla kültürün nasıl sergilendiği, nasıl görülüp algılandığı, müzelerdeki nesnelerin kimler tarafından sergilenip, kimler tarafından

tüketildiği gibi konular çerçevesinde sosyologların müzelere ilgi göstermek durumunda kaldıklarını ifade eder. Coombes’a göre, müzeler sömürge tahakkümünün etnografik bilgisini sergileyen mekanlar olmuştur (Coombes, 1991:157). Bennet ise müzenin panoptik devlete hizmet eden uzmanlık olarak içselleştirildiği görüşündedir (Bennet, 1995 :64-65, 68). Müzenin, Avrupalı olmayan halkların eserlerini, metonimik olarak okuyan Avrupalıların bakış açısına getirdiği tezi de vardır (Fyfe, 2006: 35). Bir başka görüşe göre ise özellikle ondokuzuncu yüzyıl yerleşik ve yabancı gruplar arasında bir çatışma mekânı olarak da görülebilir (Fyfe, 2006: s:36). Bir anlamda Avrupalının ötekini sergilediği mekan olarak müze kültürel karşılaşmaların ve çatışmaların temsil edildiği mekanlardır. Adorno’da müzeyi bu perspektiften yorumlamıştır. Gene yaygın bir görüşe göre, on dokuzuncu yüzyıldan bu yana müzeler, kimliğin inşası, rekabet eden ulusal kültürlerin aynaları, ulusal onaylama ürünlerinin sergilendiği bir yer olmuştur (Meyer&Savoy, 2013:1). 1960’larda üretildiği kültürle bağlantısı kalmamış nesneleri betimlemek için “müze gibi” anlamında Almanca “museal” sözcüğünü kullanmıştır. Müze ve mozeum kelimelerinin birbirinden sanıldığından fazla bağlantılı olduğunu ifade eden Adorno, müzeyi kültürün yansızlaştırmasını doğrulayan sanat eserlerinin aile mezarlığı olarak tanımlar. Kapitalist toplumun özel bir olgusu olan çağdaş kültürel bellek amnezisine katkıları olan Avrupa merkezli müzeler “öteki” yani batı dışı toplumların bilgisini sergileyerek sömürgeciliğin inşasına kurumsallaşmasına hizmet etmişlerdir (Onur, 2014:65).

Günümüzde müzeler, birçok kültürel gerçekliğin ilk olarak tanımlandığı ve bu tanım sürecinde kişisel olanın politik hale geldiği ve siyasetin bundan sonra kolayca biçimlendiremediği yerlerdir (Luke, 2002: XIII). Müzelerin yaşam boyu eğitim için son derece önemli ve geniş kapsamlı, kaynak bakımından zengin merkezler olmasının yanında birçok müzenin eğitim potansiyellerini yerine getirmenin dışında çok farklı fonksiyonlarının da olduğu genel olarak kabul edilen bir görüştür (Talboys, 2005: 1). Daha çok metropollerde gündelik yaşamın içinde görünür hale gelen sosyalleşme mekânı olarak dönüşen müzelerin sosyologların ilgi alanına girmesi müzeyi yeniden ve kapsamlı olarak tanımlamayı gerektirmiştir. Müze ilk tanımlarının yapıldığı dönemden başlayarak günümüze kadar toplumsal, siyasal değişimlerin küresel ve küreyerel sonuçları etrafında toplumla etkileşimli olarak tanımlanmıştır. Müzelere yüklenen fonksiyonlarda da toplumsal yapı merkez noktayı oluşturmaktadır.

Müze Sosyolojisi

Gordon Fyfe, epeyce bir süre ne müzelerin sosyolojiye ilgi duyduklarını ne de sosyologların müzelerle ilgilendiklerine dikkat çeker (Fyfe, 2006:33). Kirschberg (2016: 232), ise müzelerin incelenmesinin, henüz birçok ülkede sosyolojik bir araştırma alanı olmadığına hatta sanat sosyolojisinin ya da sosyolojinin bilinen bir alt disiplini olarak bile görülmediğini iddia eder .

Sosyoloji disiplinin, sanayi devriminden sonra kapitalizmin yükselişinin yanı sıra ondokuzuncu ve yirminci yüzyılın toplumsal demokrasisinin ve devrimci hareketlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış olması gerçeği müzenin aristokrat ve yüksek burjuva seçkinlerinin sanayi öncesi bir kurumu olarak yorumlanmasına yol açmıştır. Sosyoloji ile müzelerin ilk temasları, özellikle sanat müzelerinin ardışık işlevi ile ilgili olduğu kadar müzelerin ziyaretçi profillerinin çeşitlenmesi ile de ilgilidir (Ross, 2004: 85-88). Ziyaretçilerin sosyolojik bir analizinin yapılması için çalışmalar müze sosyolojisi anlamında yapılan erken dönem çalışmalardır (Zavala, 1993: 82-85; Trienen, 1993: 86-95). Bununla birlikte, sosyolojik eksenli müze çalışmalarında, müzeyi kavram ve kurum olarak merkeze koyan bir diğer isim C. Wright Mills olup, sosyolojik bir yaklaşımın müze çalışanlarının, kurucuların ve ziyaretçilerin bireysel

yaşam koşullarının yanı sıra bir kurum olarak müzenin yapısının ve işleyiş süreçlerinin teorik ve ampirik olarak ilişkilendirebileceğini gerçeğinden hareket etmiştir. Mills'e göre, müzelerin analizine sosyolojik bakış açısı bir katkı yapabilir çünkü müzeler bir sosyal eylemin kaynağı ve sonucudur. Bu bağlamda müze sosyolojisi "saf teori" ile "saf ampirizm" arasında yer almaktadır (Kirschberg, 2016: 236) .

Müzelerdeki sosyolojik araştırmaların 1970'lerden bu yana sosyolojinin alt disiplini olarak büyümesinin temel nedenlerinden biri müzelerin sosyal meşruiyetine dair artan şüphedir. 1980'li yıllarda müzelerin varoluşlarının sebepleri hakkında yaptıkları özeleştirici ve eşzamanlı olarak siyasal düşünceye sahip ve özgürleştirici bir yeni müzeciliğin yükselişine neden oldu. Müze çalışanları bir bilim olarak sosyolojinin kültürel eğitim için pratik bir yardım anahtarı olduğunu fark ettiklerinde birlikte çalışma koşullarını sağlayan projelere yöneldiler. 1990'ların başındaki ikinci ve ileri öz-analiz evresinde, hegemonik rollerinin eleştirel tartışılmasında ve yeni, alternatif ve özgürleştirici işlevlerin araştırılmasında müzeler sosyolojiye daha fazla ilgi gösterir hale geldi(Kirschberg, 2016:233). 1990'ların ortasında Macdonald ve Fyfe'nin (1996), müzeler hakkında gerçek bir sosyolojik tartışma başlatan temel düzenleme çalışmaları, 'Theorizing Museums' çağdaş müze sosyolojisine öncülük etmiştir. O zamandan beri sosyolojik çalışmalarda ve yayınlarda yapılar ve süreçler, müze ve toplum arasındaki güç, kimlik, hafıza, değerler, politika, ekonomi ve benzeri sosyolojik kavramlardan yararlanan ilişkilerin nedenleri ve sonuçları üzerinde bir artış olmuş ve çalışmalar sosyolojik değişkenler ile şekillenmiştir. Ampirik müze çalışmaları ile teorik müze çalışmaları zamansal ve niteliksel anlamda eşit olarak yol almıştır. Bu anlamda Kirschberg(2016: 232), müzeler ve toplum arasındaki ilişkileri analiz eden müze sosyolojisinin durumunu açıklayan ampirik ve teorik nitelikteki çalışmaları müze sosyolojisinin literatürünü biçimlendirdiğini ifade etmiştir .

Volker Kirschberg (2016:232), toplumla müze arasındaki ilişkileri şu değişkenler üzerinden kurulabileceğini ifade eder: genel makro-sosyal ve bireysel mikro perspektif, üretim, (sergi ve koleksiyonların sebepleri ve gelişimi gibi), tüketim ve alım (müze ziyaretlerinin sebepleri ve etkileri ile ziyaretçilerin sergileri algılama ve değerlendirmesi) , müzelerin bir uzay-zaman süreci içerisinde bağlamsallaştırılması (örneğin, küreselleşme, tarihçilik ve sömürgecilik sonrası sonuçları), müzelerin değişim ve onaylama arasındaki kutuplaşması, bir postmodern (polisemik, çok değerlikli ve heterotopik olmayan) göreceliliğe ilişkin geleneksel (hegemonik ve heterotopik) inanç değişikliklerinden, belirli fenomenolojik, etimolojik, tarihî ve eleştirel-rasyonel yaklaşımlarla müze sosyolojisinin metodolojik kategorileri. Bir anlamda müze çalışmalarının çok yönlü değişkenleri olarak yorumlanabilecek bu değişkenler sosyolojinin ortaya çıktığı süreçten beri sosyologlarca ele alınan meselelerin değişkenleridir.

1970'lerde ve 1980'lerde sanat müzeleri ile toplum arasındaki zor ilişkiyi ele alan Vera Zolberg'in istisnaları dışında(Zolberg, 1986:184-198) sanat sosyolojisinin alt disiplini olarak sanat müzeleri nadiren araştırma konusu haline getirilmiştir. Müzeler kamu yararı için var olduğu ve dolaylı olarak hedefleri sosyal olduğu için pazarlamalarının bu sosyal hedefleri yansıtmaları gerektiği (McLean, 2003: s.3) yönündeki görüşler müze araştırmalarının toplumsal fayda yönüyle ele alınmasına yol açarak sosyoloji çatısında sosyal çalışmalar kapsamlı müze araştırmaları önem kazanmıştır. Bourdieu, Darbel ve Schnapper (1991), sanat müzelerinin toplumda kurumsal eleştirilerin bir parçası olarak oynadıkları olumlu rolü vurgulayarak, işçilerin - bilinçli ya da bilinçsizce - sanat müzelerini sembolik iktidar ve hegemonik yerler olarak deneyimlediklerini ortaya koyan araştırmalar yapmışlardır. Prior, postmodern

toplumlardaki insanların, güvenlik arayışı içinde ve dünyayı özgürleştirici bir anlayış için müzelere gittiklerini ve müzeleri dünyayı tüm karmaşıklığı içinde yorumlamaya hazırlanması gerektiğini, bu nedenle müzelerin, gerçek ziyaretçiler ve araştırmacılar tarafından ortaya konulan soruları yanıtlarken sosyolojiye giderek daha fazla ilgi duyduklarını iddia eder (Prior, 2006: 510-519). Müzelere ilişkin tartışmalar içeren kültürel teori / yeni müzecilik içinde geliştirilen sorunların ve fikirlerin benimsenmesi ve müzelerin siyasal yapısının kabul edilmesi, hükümet, müzeler ve kültürel politika arasındaki ilişki hakkındaki sorulara dikkat edilmesini sağlamıştır. Bu dikkat, özellikle Fransız filozof ve tarihçi Michel Foucault'nun çalışmalarından etkilenmiştir Foucault'nun fikirleri, 1980'lerin sonundan beri müze çalışmalarında özellikle etkili olmuştur. Çalışmaları geniştir ve kolay sınıflandırmaya meydan okur. Çalışmaları, başka şeylerin yanı sıra, iktidar ile bilgi arasındaki ilişkinin, hakikatin statüsü, cinsellik ve öznellik siyasetinin ve tarihlerin yazılma şeklinin yeniden düşünülmesini kapsar (Rhiannon, 2006:34). Geleneksel doğrusal, ilerici ve teleolojik tarih kavramına karşı ve süreksizliklere, kopmalara, yırtılmalara ve doğrusal olmamalara dikkat çeken “etkili tarih” olarak adlandırdığı şeyin lehine savunur (Foucault,2016: 4-8). Bennett(1995: 14)., Foucault'nun disiplin gücü, panoptikizm ve hükümetçilik hakkındaki fikirlerini on dokuzuncu yüzyılda kamu müzesinin gelişimine uygular. Bu zamanda müzenin, halkı bir bütün olarak “iyileştirmek” için değil aynı zamanda vatandaşları kendilerini düzenlemeye ve diğerinin polisi yapmaya teşvik etmek için tasarlanmış bir kurum olarak anlaşılması gerektiğini savunuyor. Bu, müzeciliğin “hükümet” e doğru daha geniş bir kaymanın parçası olarak anlaşılmaktadır. Stuart Hall tarafından bu durum “devletin dolaylı olarak ve uzaktan nasıl vatandaşlarından uygun tutum ve davranış biçimlerini teşvik edilmesi ve talep edilmesi ” olarak tanımlanmaktadır (Rhiannon,2006:39).

Toplunun müzeler üzerindeki etkisi ve tam tersi müzelerin toplum üzerindeki etkisi mutlaka sosyolojik bir bakış açısıyla araştırılmalıdır diyen sosyologlar, müzeciliği müze çalışmalarını içine alan ‘müze ile ilgili olana her şey’ şeklinde tanımlamaktadır (Desvallées&Mairesse, 2010: 54.) Müze sosyolojisi ile birlikte kullanılan kavramlardan biri olan müzecilik aynı zamanda müzelerin, tarihçelerinin ve temel felsefelerinin, zaman içinde, kurgulanıp geliştirilmelerinin, sözde veya söylenmemiş amaç ve politikalarının, eğitici veya politik veya sosyal rollerinin incelenmesidir (Vergo, 2006: 1). Yeni yükselen müzecilik anlayışıyla (Vergo, 2006), müzelerin toplumda kendi rolünü ve etkisini anlama isteği nedeni ile kendi etkinlikleri üzerine yapılacak çok disiplinli teorik çalışmalara duyulan ilgi güçlenmiştir. Bu yeni araştırmalar sonucu kendi rolünü anlamalarının yanında müzeler artık içinde bulundukları sosyal bağlamlardan bağımsız hareket edemeyecek olduklarını da kavramışlardır. Bu yeni müzecilik, sosyolojiden teorik söylem ve bağlamları üzerine ampirik bulgular sağlamasını beklemektedir; ziyaretçilerin müze algısı, sergideki ziyaretçiler ve nesnelerin etkileşimi, müze ve müze anlamlarının meşrulaştırılması ve atfedilmesi üzerine etnografik ve fenomenolojik araştırmalar gibi araştırmaların sonuçları müzelerin toplumsal algıya göre kendini dönüştürme, düzenleme yönelimlerini şekillendirmiştir(McCall&Grey, 2013:1-15). Bir anlamda müzelerin toplumsal araştırmaların odağında yer almaya gönüllü hale gelmeleri sergi alanlarının dışında ziyaretçilere kapalı olan adeta klasik müze anlayışındaki müzeleri gezerken ziyaretçilerin hissettiği yüksek duvarları alçaltarak sosyolojini çalışma alanına dönüştürmüştür. Bunun sonucunda değişen sadece toplumun müze algısı olmamış aynı zamanda müzecilik yaklaşımları da sergilerden çok ziyaretçi odaklı olma biçiminde değişmiştir demek mümkündür.

Bu arada bir yandan da sergi ve binaların estetiği, müzelerin sembolizmi ve müzeler ile farklı halklar arasındaki etkileşimler, sadece müzelerde değil, aynı zamanda kültürel sosyolojide ve

bunun sonucunda ortaya çıkan müze sosyolojisinde de araştırma alanını genişletmiştir. Sosyologlar, bu çalışma alanında kültürel sosyoloji ile yeni müzecilik arasındaki arayüzün giderek genişlemesinden değişkenlerin artması yönüyle memnun olmakla birlikte kavramaların tanımlanmasına yönelik hızlı değişimin sıkıntılarını tartışmaktadırlar. Bunun anlamı çok fazla alt disiplinin müzeler ve toplum konusunda ortak çalışması ve diğer disiplinlerin de bu alt disiplinleri zenginleştirmesidir. Kültürel sosyolojinin müze ve toplum ilişkisine ilgisi, özellikle ortak hafızanın korunması ve iletişiminin işlevlerine yöneltmiştir ki bu da müzeleri daha işlevsel ve önemli bir konuma getirmiştir (Marontate, 2005: 286-292).

Kültürel sosyolojideki postmodern teoriler aynı zamanda tüketim sosyolojisi ile ilgili öngörülerini içerdiklerinden yaşam tarzı araştırmasına dair daha geniş bir anlayış, doğal/zorunlu olarak müzeye katılımın bir analizi olarak müze çalışmalarını şekillendirmiştir. Değişik nedenlerle, bazı araştırmacılar sadece ziyaretçilere değil, müzenin sosyal niteliğine de odaklandılar. Araştırma merceğini, müze personelinin sosyal geçmişlerine ve kimlikleri üzerine çevirdiler ve kendilerini sosyal gücün ve imtiyazın müzenin biçim ve içeriğine nasıl girdiğiyle ilgilendiler (Fyfe,2006:40, Marontate,2005:289). Yani müzede çalışmak ve sosyal saygınlık arasındaki ilişki de müze sosyolojisinin araştırma konusu haline geldi. Bu şekilde müze ve sosyoloji arasındaki çağdaş ilişki, yeni bir tür toplumsal gerçeği de ifade eder hâle gelmiştir. Müzeler, uzun zaman alan pragmatik ziyaretçi çalışmaları biçiminde sosyal araştırmaları farklı disiplinlerin ortak bakışı ile yürütmektedirler. Yeni pazar ve devlet düzeninin yeni profesyonel yaklaşım gerektirdiği gerçeği müzelerin, resmi ve yarı resmi istatistikler ve ticari araştırmalardan elde edilen verilerle doygun bir dünyada faaliyet gösterdiği gerçeği ile örtüştüğünde çok yönlü ve müzenin farklı fonksiyonlarını öne çıkaran disiplinler arası çalışmalar kaçınılmazdır. Bu anlamda öğrenme ihtiyaçları da dâhil olmak üzere ziyaretçiler ve potansiyel ziyaretçiler hakkında mümkün olduğunca bilgi edinmek amacı ile yapılan izleyici/ziyaretçi araştırmaları müzeler için bir zorunluluktur (Fyfe, 2006:43).

Müzelerin ve sergilerin politik etkisinin analizi, kent toplumu, toplumdaki bireysel gruplar veya bireysel alıcılar ile ilgili olarak , sosyolojik açıdan dikkate değerdir. Özellikle sanat müzelerinin, yerel seçkinler için buluşma yeri olarak örtülü işlevleri ya da kentsel yerler veya belli başlı turistik yerler de toplumsal kültürü tanıtmaya işlevlerini yerine getiren müzelerin(Kirschberg,2003:60-77) toplumsal değişkenlerle ele alınması mekan sosyolojisi bağlamında olduğu kadar sosyal etkileşim açısından da önemlidir. Bu anlamda müze sosyolojisi çalışmaları etkileşimsel ve iletişimsel anlamda yorumlar getiren sosyolojik görüşlerin teorik perspektifine ve yöntemlerine göre şekillenmelidir .

Müzeler, sanat ve kültür sosyolojisi ekseninde yapılan çalışmalarda özel bir konuma sahip olsalar da bazı geleneksel müzelerin elitist yaklaşımı ile özellikle de daha geniş bir hedef kitle için eğitim amaçlı kurulan teknoloji müzesi ve doğa tarihi müzesi gibi popüler bilim ve kültür müzelerinin artması arasındaki gerilimin bir sonucu olarak müzeye ilişkin sosyolojik çalışmalarda konumlandırma göreceli bir nitelik kazanmıştır. Bir anlamda geleneksel kültür anlayışı ile popüler kültür anlayışı müze odaklı bir ikiliği ortaya çıkarmıştır. Genellikle yerleşik sanat müzeleriyle özdeşleştirilen eski müze türü için, popülerleşmeye, ticarileşmeye ve nihayetinde bir bilimsel faaliyetin 'sıradanlaştırılmasına' yol açan bir toplumsal bozulma korkusu vardır. İkinci müze türü için, halka açıklık, özellikle bu müzeleri sosyo-kültürel kurumlara dönüştürür ve sosyal açıdan mahrum ve dezavantajlı grupları da içeren , yeni pazarlama stratejileri ve eğitimsel bir bakış açısı ile toplumu bütünüyle potansiyel ziyaretçi/

izleyici olarak konumlandırılır. Bu anlamda sanat sosyolojisi ya da kültür sosyolojisi ekseninde müze çalışan araştırmacılar, müze sosyolojisi alt disiplinini şekillendirirken sadece izleyici ve ziyaretçilerin ait olduğu sosyal yapı ve etkileşimler ile değil müzenin mekânsal durumu ile ilgili de değişkenleri disiplinler arası perspektifle ele almak noktasında araştırma hedefi olarak iç mekânlı (kapalı, otopoetik) ve dış mekânlı (açık, dışa uzanan) müze arasındaki farkı da – ki her iki alan da odak ve kapsamı bakımından farklı niteliktedir- dikkate almak durumundadırlar. (Kirschberg, 2006: 237) Sonuç olarak, müze anlamlarının ve uygulamalarının müzeye ilişkin sosyolojik analizlerin, müze içindeki ve dışındaki yapı ve süreçlerin araştırılmasında müzenin sosyal bağlamı, kültür ve toplum arasındaki ilişkiyi yeterince ayırt edebilir mi ? noktasında belirsizlikler müze sosyolojisi çalışmalarına hakim olsa da , müzeye ilişkin sosyolojik çalışmalar, anlam, statü, temsil, orijinallik, otorite veya zaman ve mekânla ilgili olasılıklar gibi temel yapıları araştırmak için gereklidir. Yeni anlamlar taşıyan anahtar bir kavram olarak müze, koleksiyoner, küratör, tasarımcı ve eğitimcilerin, örtük ya da açık diyaloglar paylaştığı dinamik ve sosyal kurumlar olarak (Karadeniz, 2018:66) çokkültürlü toplumsal yapının eklektik olarak incelendiği klasik müze anlayışının sınırlarını aşan görünüm kazanmışlardır. Bu anlamda sanat ve kültür sosyolojisi alt alanlarının inceleme mekanlarından biri olmanın ötesinde değişen politikaları ve buna bağlı uygulamaları ile müze sosyolojisinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamışlardır.

Müzelerin toplumsal işlevlerinin 21.yüzyılla birlikte daha etkili olduğu ama bu işlevin yeni olmadığı bilinmektedir. Müzeler, Musa'ların eviyken, merak ve nadire kabineleriyle ,devlet müzeleri olarak hizmet verirken gezici ve mobil sergiler hazırlarken de toplumun farklı kesimlerine ulaşmışlardır. Apollon'un yardımcı esin perilerinin tapınağı olan museion, müzik, şiir tarih, tragedya, dans, komedya ve gökbilim merkezidir. Bu nedenle ilk müzeler olan museion bir bilim merkezi ve üniversite olarak kabul edilir. 19.ve 20.yüzyılda ise ABD ve İngiltere gibi sanayileşmiş ülkelerde ulusal kimliğin inşasını sağlamak, halkın eğitim gereksinimlerini karşılamak, yoksulluk , hastalık gibi sorunlar hakkında halkı bilinçlendirmek işçilere, göçmenlere, sosyal dezavantajlı ailelere, destek olmak amacıyla devlet müzeler kurmuştur (Karadeniz, 2018:82). Bu anlamda devletin sosyal politikalarını uygulama alanı olarak müze toplum-devlet etkileşimi müze sosyolojisinin temel konularına dönüşmüştür. Bir anlamda sanatsal tanımından ve işlevinden bağımsız sosyal sorumluluk temelli tanımları ile sosyolojinin meselesine dönüşen müze kimlik, toplumsal yapı ve değişme, sosyal iletişim, kültürel çeşitlilik politikaları gibi çok yönlü siyasal sosyal değişkenler barındıran mekan olarak algılanır hale dönüşmüştür. Müzelerin temsiliyet belirsizliği de başlı başına müze sosyolojisi olarak sosyoloji araştırmalarının odağı halini almıştır. Ayrıca modernleşme ve kent odaklı çalışmalarda müze ve kent sosyolojisi alt disiplinlerinin ortak çalışma alanıdır. Bu anlamdaki önemli örneklerden biri olarak Rus müzeciliği ve Rus modern kent anlayışının 1917 Devrimi ile biçimlenişini ele alan Ali Artun'un çalışmaları (2019) örnek gösterilebilir.

Müze sosyolojisi olarak adlandırılan ve tartışılan alt disiplin ile ilgili henüz sınırların netleşmediği belirgindir. Sosyoloji, alt disiplin olarak müze sosyolojisi ,sanat sosyolojisi veya kültür sosyolojisi odağında müzeyi ele aldığında farklı disiplinlerle etkileşim halinde toplumsal yapı açısından mekan ve işleyiş olarak fonksiyonel tanımlar, açıklamalar ve yorumlar ile müzeyi sürekli olarak yeniden biçimlendirecektir.

Farklı Sosyolojik Yaklaşımlar Perspektifinden Müze Sosyolojisi

Yapısalcı Kültürel Yaklaşım ve Müze Sosyolojisi

Yapısalcı kültürel yaklaşım, müzelerin yapılandırma işlevini hegemonik baskı kurumları olarak sorgulamaktadır, çünkü müzeler çok çeşitli hale gelmiştir ve şimdi çok fazla farklı işlev ve amaçlara sahiptir (Kirschberg, 2007:116-134). 1960'lı yılların toplumsal hareketlerinden bu yana, müzeler sosyal özgürleşmeyi ilerletmede, zayıf sosyal grupların katılımını ve kimlik inşasını güçlendirmede ve hegemonik olmayan çıkarları daha da arttıran ortak hatıraları iletmede rol oynamıştır. Prakseolojik kültürel sosyoloji, müze eylem düzeyini araştırmak için kullanılan metodoloji ile müze sosyolojisini olanaklı kılar. Müzelerin biçimini ve içeriğini etkileyen ve aynı zamanda müzenin sosyal araçlar ve kurumlar üzerinde ilerici, özgürleştirici bir etkiye sahip olma olasılığını etkileyen aracı eğilimleri, yapısalcı paradigmayı geçersiz kılan toplum ve müze arasındaki iletişime yeni bir bakış açısı ortaya koymaya çalışır. Müze sosyolojisi tarafından toplumları şekillendiren yeni müze çalışmalarının küratörlük nitelikleri, bir araştırma alanı olarak yeniden keşfedilmiş ve müzenin tanımını değiştirecek edimlere yol açmıştır(Fyfe,2006:43). Bir prateoloji müzesi sosyolojisi, geçtiğimiz yıllarda önem kazanan müzenin politik olarak ilerici görüntüsüne tekabül eder(Marontate 2005:33).

Bu görüşe göre müzeler, sivil toplumun aracı haline gelmiş, sosyal zıtlıklar ve konvansiyonel sözleşmelerle işaretlenmiş bir toplumda aracı olarak hareket etmiş, halkı maddî ve sembolik uygulamalardaki kültürlerarası farklılıklar konusunda eğiterek, farklı kolektifler arasında arabuluculuk yapmış ve hegemonik yapılara karşı çıkma ve güçsüzlerin savunucusu olma politik işlevini üstlenmiştir. Müze bu yaklaşıma göre, sergiler- metinler, sergiler- diğer nesnelerin değerlendirmeleri ve yorumlarıyla - hem müzeye gelen ziyaretçilerin hem de daha genel olarak müzeyle ilgilenen herkesin her biriyle iletişim kurabildiği bir değişim katalizörü haline gelerek yapıcı eylemde bulunmalıdır(Mason 2006: 17-30).

Postyapısalcı Kültürel Yaklaşım Bakımından Müze Sosyolojisi

Müzeler, sosyal alanda bir dizi farklı boyutun kesiştiği noktadadır. Postyapısalcı müze sosyolojisi, müzeleri, ziyaretçiyi yalnızca müze politikasının bir nesnesi haline getirmeyi reddeden ve onu sergileyenlerin kendi eylemlerinin ve yorumlarının konusu olarak gören, sosyal olarak eleştirel, kendini yansıtıcı ve farklı olarak okunabilir kurumlar olarak anlar(Kirschberg, 2016,238). Sosyal yapıların, tutumların ve davranışların eleştirel “özyinelemesinin” vurgulanması Giddens'in (1986: 2-17) savunduğu sosyal bilimlerin özüdür ve sosyolojinin müzelerin kendi eleştirel yansımalarıyla açık bir paralelliği bulunmaktadır.(Kirschberg, 2016: s.238). Postmodern sosyolojinin göreceliliği, müzelerin günümüzdeki şüphe içinde de bulunur. Bu görecelilikten yola çıkarak, hem bir koşullu dünyanın postmodern müzesinde hem de postyapısalcı müze sosyolojisinde, çoğulcu bakış açısına vurgu yapılmaktadır. Müzelerin geleneksel ya da modern işlevleri, yani anlamın kesin bir iktidar olarak tanımlanması gibi, müzelerin mekâna bağlı olarak sürekli değişen toplumun farklılaştırılmış ve farklılaşan, yansıtıcı ve özgürleştirici, göreceli ve aracı figürleri imajı olarak değiştirilir(Macdonald, 1996:2-8). Bu bağlamda müze sosyolojisi, sergi ve depolamanın değeri, restorasyonun meşrulaştırılması ve genel olarak nesnelerin fiziksel olarak var olduğu, gözle görülür şekilde yaşlanmasına izin verebilecek ve zamansız olarak sergilenmesi gerekmeyen soruları ele alır. (Marontate, 2005:27).

Heterotopik ve Hetertopik Olmayan Mekânlar olarak Müzeler

Volker Kirschberg'e(2016: 239) göre, müzeler heterotopik veya heterotopik olmayan yerler olarak ele alınabilir ve müze sosyolojisi ayrıca heterotopik-heterotopik olmayan bir ölçekte lokalize edilebilir. Foucault'a (1993, 2005) göre, hegemonik söylemde tanımlanmış emirlerin tanımlandığı heterotopik yerler olarak modern müzeler uzun zamandır bu şekli ile anlaşıyordu. Bu bağlamda yapısal ve sosyal kısıtlamalar geleneksel müze tarafından güçlendirilmişti ve müze, özerk sınırları içeriğini, zamanlarını ve evrensel yapıdaki yerleri koruyan, yalnızca genel olarak tanınmayı beklemeyen, ancak talep edebilen gündelik hayatın normal alanlarının dışında bir yerdi (Lord, 2006: 11-14). On dokuzuncu yüzyılda müzeler, izleyicinin tarih ve sosyal düzen hakkında sağlam bir bilgi edinmesini beklediği türden bir yer iken heterotopik bir yer olan geleneksel müze, Batı ziyaretçisinin dünyasını istisnai “medenî insanlık” için bir sığınak yeri olarak yorumlamasına izin vermiştir. Geleneksel müzenin bu işlevi, özellikle Bennett'in “Disiplin Müzesi” kavramında ortaya çıkmaktadır(Bennet, 1995: 59-65). Bennett, müzeleri genel olarak toplumda öz düzenlemeye ve öz kontrole etkin bir şekilde katkıda bulunan disiplin kurumları olarak yorumlar (Kirschberg, 2016: 239). Bir hükümet aracı olarak, “devletin dolaylı olarak ve uzaktan nasıl vatandaşlarından uygun tutum ve davranış biçimlerini teşvik ettiğini ve talep ettiğini” düzenlemeye katkıda bulunur. Bu doğrultuda Kirschberg(2016: 240) , müzenin toplumdaki disiplin işlevini incelemek ve ortaya çıkarmak çağdaş bir müze sosyolojisinin görevi olduğu şeklindeki dikkate değer yorumunu yapar .

Bu yaklaşımın bakış açısına sahip müze sosyolojisi bu kavrama karşılık gelen sosyal, tarihsel veya coğrafi zaman-mekân bağımlılıklarını inceler. Müzeler heterotopik olmayan yerler olarak anlaşılırsa, sınırlar örneğin müze ve müze olarak tanımlanmayan ama müze işlevi gören mekanlar, yüksek kültürlü sanat müzeleri ve popüler teknoloji müzeleri, geleneksel sergi tasarımları ve eğlenceli hikâye anlatımı performansları arasında kaybolur. Son dönemlere kadar müzeler günlük kurumlar olarak kabul edildiğinden, müzeye katılımın da tüketim olarak görülmesi/algılanması doğal bir sonuç olarak görülebilir. Bu da müzelerin tüketim sosyolojisi perspektifinden incelenmesine sebep olmuştur. Kirschberg(2016: 240), Müze kültürlerinin gündelik kültürler haline geldiğini iddia ederek; tat veya davranışla ilgili önceden belirlenmiş tek bir konvansiyon içeren artık tek bir müze kültürü olmadığını ifade ve iddia eder .

Metinsel veya Bağlamsal Analiz Olarak Müze Sosyolojisi

Metinsel müze sosyolojisi, müzelerin ve sergilerin, tezahür ettikleri vitrinlerin, bilgi metinlerinin, tasarım formlarının, pazarlama kampanyalarının vb. toplamından daha fazlasını gösterir (Kirschberg, 2016: 241). Müze sosyolojisi mit ve gerçeklik arasında eleştirel ve özlü bir şekilde ayırt edebilen ve bu farklılığı iletebilen bir aracı olarak hizmet veren bir küratöre ihtiyacı vardır. Bu yaklaşımla müze sosyolojisi, müze yapıcının kesin anlamlar iletme gücünü sorgular. Metin aynı zamanda çevredeki sosyal ilişkilerin ve onun izleyicisinin ürünü ve üreticisidir, böylece “yapı” ile “ajans” arasındaki kutupluluk çözülür. Müzelerin, sergilerin veya nesnelerin işlevleri, anlamları, sistemik nitelikleri, sosyal bağlamlarında açıklanmakta ve açıklanmaktadır. Politika odaklı müze sosyolojisinin yaklaşımı, sosyal olarak sergilenen müzelerin ve organizasyonların (yani üretim, dağıtım ve tüketim) örgütlenmesi sorununa ve hedef gruplara odaklanmaktadır. Örgütsel sosyoloji teorilerinde kökenleri olan bağlamsal müze sosyolojisi, müzeyi, müze üreticilerinin, müze tüketicilerinin ve müzeyi dışarıdan etkileyen diğer sosyal kurumların etkilerinin en fazla olduğu alan olarak yorumluyor.

Müzeler, bugün tüm sosyal kurumlar gibi, genel ticarileşme, neoliberalleşme ve toplumun ve kültürün mcdonaldlaştırılmasından etkilenmektedir.(Ritzer 1998; Ritzer 2012). Müzelerin geleneksel işlevi olan kolektif hatıraların toplanması ve depolanması eylemi bu açıdan ekonomik bir anlam kazanmaktadır. Bu şekilde özgünlük müzede sermayenin dolaşımında yeniden araçsallaştırılmış bir meta haline gelmektedir. Bu nesneler, hegemonik ve diğer tipolojiler ve fonksiyonel sistemler üzerine yapılan araştırmalar, bağlamsal ve açık politika müzesi sosyolojisinin merkezinde yer almaktadır. Olumlu siyasal kurumlar olarak, müzeler bir anlamda yalnızca kurulan iktidar ilişkilerini korumakla kalmaz aynı zamanda ilerici sosyal değişimler aracı olabilirler. Stephen Weil'in müzelerin meşrulaştırılmasına ilişkin görüşleri müze sosyolojisindeki bu yaklaşıma güzel bir örnektir(Weil, 2002: 29-50)

Müze sosyolojisinin, sosyolojinin kendisi kadar farklı ve aynı zamanda çelişkili yönleri olduğunu ifade eden sosyologlar, müze alanının toplumsal çeşitliliği bir bütün olarak yansıttığını ifade ederler. Ancak bu tam olarak bu alt disiplinin sınıflandırmasını üstlenme nedenidir. Sosyolojide müzelere ilgi genellikle metinsel yönde görülürken, müzelerin müze sosyolojisine ilgisi bağlamsal beklentiler gösterme eğilimindedir.

SONUÇ

Müze Sosyolojisi perspektifinden toplum ve müze etkileşimini ele alan literatür müzenin küreselleşme, sanayileşme, modernleşme, post-modern topluma geçiş gibi farklı toplumsal değişimleri içeren süreçlerde değişen tanımları ve işlevlerine odaklanır. Bu toplumsal değişimle müzenin tüm yönleri ile kimliğinin ve işlevlerinin değişimi arasındaki ilişkiyi tarihsel çizgide ele alan çalışmalar disiplinlerarası ve eklektik yaklaşımlı niteliktedir. Siyaset merkezli kültür çalışmalarından sanat merkezli kültür çalışmalarına kadar geniş yelpazade ele alınabilecek müze sosyolojisi literatürü devlet, toplum, birey ve sanat olgularını sosyolojik değişkenler ,yöntemlerle yorumlamaya odaklıdır.

Eşitsizlik, turizm, popüler kültür ve görsel betimleme çalışmalarında müze odak olarak yer almaya başladıkça sosyologlar kültürün nasıl sergilendiği, neyi gösterdiği, kimin sergilendiği ve müze anlamını kimin tükettiği gibi konuları araştırmaya başladılar ve müze sosyolojisinin ana hatları ortaya çıkmaya başladı. Müzelere ilişkin projelerin ulusal ve uluslararası sosyoloji konferanslarında tartışılır hale gelmesi ve araştırma konseyleri ve devlet kurumları tarafından finanse edilmeleri çalışmaların araştırmacılar açısından cazip hale gelmesini sağladı ve bu sayede müze sosyolojisi literatürü şekillenmiştir demek mümkündür. Müzenin sosyolojik özelliklerinin kesin olarak tanınması, sosyal bilim ile müze pratiği arasında çağdaş kuramlar çatısında yakınlaşmaya yol açmıştır. Böylece müze çalışanlarının sosyolojik bir hayal gücü şekillenerek ve sosyal araştırma hizmetleri, hem mesleki eğitimdeki küresel genişlemeyi hem de kamu ve özel kuruluşların müzeler hakkında denetlenmiş bilgi edinme taleplerini ortaya konmuştur. Marksizm, yapısalcılık, postyapısalcılık, kültürel çalışmalar, feminizm, sosyal sınıf teorisi, kültürel sermaye ve sistematik araştırma yöntemleri gibi perspektifler, müzeye kabul edilen geniş sosyal anlayışlar ve uygulamalar arasındadır. Müze seminer salonlarının sosyal dünya hakkında fikir alışverişi için disiplinlerarası bir yer haline gelmesiyle müze sosyolojisi sanat ve kültür sosyolojisi gibi bağımsız bir alt disiplin kimliği kazanmıştır. Tüm bu Batı merkezli ve aynı zamanda kaynaklı süreç ülkemizde de müzeye ilişkin çalışmaların niteliğinde çeşitlenmelere sebep olmuş ve müze kimliğini küreselleşmenin de tesiri ile değiştirmiştir. Tam adı konmamış olan müze sosyolojisi literatürü genişlemeye başlamış ancak kuramsal nitelikte

çalışmalardan çok uygulama yönelimli çalışmalar projelerin bu yönde desteklenmesi nedeniyle görünür hale gelmiştir.

Ancak müze ve çokkültürlülük, müze kimliği, müzede sanatın temsil sorunu gibi müzede toplumsalın temsil sorunu, cinsiyet, tüketim kültürü, eğitim modellerinde müze mekanı bağlamında sosyoloji merkezli çalışmalar özellikle sanat, kültür, eğitim ve kent sosyolojisinin farklı bakışaçıları ile zenginleşerek biçimlenmeyi beklemektedir.

KAYNAKLAR

- Arseven, C. E.(1994). "Müze" Sanat Ansiklopedisi C.3. İstanbul.
- Artun, A.(2018). Sanatın İktidarı 1917 Devrimi,Avangard Sanat ve Müzecilik, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Adorno, T.(1997). Prisms. MIT Press.
- Ambrose, T. Paine, C.(2005). "Some Definitions of Museum", (ed). Gaynor Kavanagh. Museum Provision and Professionalism. Londra: Routledge.
- Bennett, T. (1995) The Birth of the Museum. London: Routledge.
- Bennet. T.(2018). Museums: Power-Knowledge. Routledge.
- Bourdieu, P. - Darbel, A. - Schnapper, D. (1991) The Love of Art: European Art Museums and Their Public, Cambridge: Polity Press.
- Boylan, J. P. (1995), "Heritage and Cultural Policy: the Role of Museums"
<http://www.city.ac.uk/artspol/world-comm.html>.
- Bruninghaus-Knubel. C.(2004). "Museum Education in the Context of Museum Functions". Running a Museum: A Practical Handbook, International Council of Museums, Paris.
- Coombes, A. E.(1991). "Ethnography and the formation of national identities" S. Hiller (ed.), The Myth of Primitivism, London: Routledge, ss. 189–214.
- Desvallées, André, and François Mairesse, eds. 2010. Key Concepts of Museology. Paris: Armand Colin ve ICOM.
- Duncan, Carol. - Alan Wallace.(1980). "The Universal Survey Museum", Art History. Aralık 1980. ss:448-469
- Erhat, Azra, Mitoloji Sözlüğü, İstanbul 1983, s.208-209.
- Foucault, M.(1994). "Different spaces". James Faubion (ed.), Michel Foucault: The Essential Works, vol.2: Aesthetics, Method and Epistemology, ss 175–85. London: Allen Lane.
- Foucault, M. (2016). Bilginin Arkeolojisi. İstanbul. Ayrıntı Yayınları.
- Fyfe, G. (2006) 'Sociology and the Social Aspects of Museums'. S. Macdonald (ed.), A Companion to Museum Studies, Oxford: Wiley-Blackwell, ss. 33–49.
- Grennhill, E. (2006). "Studying Visitors: Spectra of Museums". S. Macdonald (ed.). A Companion to Museum Studies, Oxford: Wiley-Blackwell, ss. 362-376.

- Halbwachs, M.(1992). On Collective Memory. University Of Chicago Press.
- Karpov, Viktor. (2016) “Ukrainian Historiography Of Museum Sociology”.
<http://journals.uran.ua/visnyknakkim/article/viewFile/138975/135903> ss:3-8
- Karadeniz, C.(2018) Müze Kültür Toplum, İstanbul. İmge.
- Kirchberg, V. (2003) ‘Categorizing urban tasks: Functions of Museums In The Post-Industrial City’, Curator: The Museum Journal, C:46. S:1. ss:60–79.
- Kirschberg, Volker.(2016). “Museum Sociology”, Routledge International Handbook of the Sociology of Art and Culture. (eds) Laurie Hanquinet and Mike Savage. New York. Routledge.
- Kotler, N.- Kotler, P. - Kotler, W.(2008). Museum Marketing and Strategy. San Fransisco: Josey Bass.
- Latham, K. - Simmons, J.(2014). Museum Studies: Evolving Systems of Knowlwdge. California: Libraries Unlimited.
- Lord, B. (2006) “Foucault’s Museum: Difference, Representation and Genealogy”. Museum and Society. Cilt: 4. Sayı:1 11–14.
- Luke, T.(2002). Museum Politics. University of Minnesota Press. Mineapolis.
- Macdonald, S. and G. Fyfe (eds.) (1996) Theorizing Museums. Representing Identity and Diversity in a Changing World, Oxford, Blackwell Publishers.
- Magzumovna, A. N. “The Museum’s History In The Past And In The Future”
<http://old.ehistory.kz/media/upload/5093/2015/09/22/>
- Marstine, J.(2006). New Museum : Theory and Practice. Blackwell Publishing: Londra
- Marontate, J. (2005) ‘Museums And The Constitution of Culture’, in M.D. Jacobs and N. Weiss Hanrahan (editör), The Blackwell Companion To The Sociology of Culture, Oxford: Blackwell Publishing.
- Mason, R. (2006) ‘Cultural Theory And Museum Studies’. Sarah. Macdonald (ed.), A Companion to Museum Studies, Oxford: Blackwell Publishing. ss:17-32
- McCall, V. - Grey, Clive.(2013) “Museums And The‘New Museology’: Theory, Practice Andorganisational Change ”, Museum Management and Curatorship, Cilt:29, Sayı:1 . ss:1-17.
- McLean, F. (2003). Marketing the Museum. Londra. Routledge.
- MacDonald, S. (1996) ‘Introduction’. S. Macdonald ve G. Fyfe (eds.), Theorizing Museums. Representing Identity and Diversity in a Changing World, Oxford, UK and Cambridge, MA: Blackwell Publishers.

- Meyer, A. - Savoy, B. “Towards a Transnational History of Museums”, Andrea Meyer-Benedicte
- Savoy. The Museum Is Open: Towards a Transnational History of Museums: 1750-1940. Göttingen: De Gruyter. ss:1-16.
- Onur, B.(2014) . Yeni Müzebilim , Ankara: İmge.
- Preziosi, D.(1996). “Brain of the Earth’s Body: Museums and the Framing of Modernity.”. (ed).Paul
- Duro. he Rhetoric of the Frame: Essays on the Boundaries of the Artwork. Cambridge: Cambridge University Press. ss: 96–110.
- Prior, Nick.(2006) ‘Postmodern Restructurings’. S. Macdonald (ed.), A Companion to Museum Studies. Oxford: Wiley-Blackwell, ss: 500-524.
- Rhiannon, M. (2006).”Cultural Theory and Museum Studies”. A Companion to Museum Studies, London: Blackwell.s.39.
- Ritzer, G. (1998) .The McDonaldization Thesis. Londra: Sage.
- Ritzer, G. (2012) The McDonaldization of Society, California: Sage.
- Ross, M. (2004) ‘Interpreting the New Museology’, Museum and Society, Temmuz 2004. Cilt:2. Sayı: 2. ss: 84-103.
- Talboys, G.(2005). Museum Educator’s Handbook. Aldershot: Ashgate Publishing.
- Trienen, H.(1993). “What Does The Visitor Want From A Museum?”. Museum Studies in the 90s. (ed). Sandra Bicknell-Graham Farmelo. London: Science Museum.
- Urry, J.(2000). Sociology Beyond Societies. Londra: Routledge.
- Vergo, P.(2006). The New Museology. Londra: Reaktion Books.
- Weil, S.(2002) “From Being About Something to Being For Somebody: The Ongoing Transformation of The American Museum”. (ed). S. Weil. Making Museums Matter. Washington, DC: Smithsonian Institution Press, ss. 28–52.
- Zavala, L.(1993). “Towards a Theory of Museum Reception”. Museum Studies in the 90s. (ed). Sandra Bicknell-Graham Farmelo. Londra: Science Museum.
- Zolberg, V.(1986) ‘Tensions of Mission in American Art Museums”. (ed). P.J. Di Maggio. Nonprofit Enterprise in the Arts. Studies in Mission and Constraint, New York and Oxford: Oxford University Press.